

## הסגנון והסטייליסטיקה (המטפורה לדוגמה)

מורה. אחמד עבאס עלי

אוניברסיטת בגדאד - פקולטת השפות - החוג ללשון העברית

## الأسلوب والأسلوبية (الاستعارة انموذجا)

م. احمد عباس علي

جامعة بغداد - كلية اللغات - قسم اللغة العبرية

## The style and stylistics (the metaphor for example)

lecturer. Ahmed Abbas Ali

University of Baghdad- collage of Languages - Department of  
Hebrew Language

DOI 10.58564/MABDAA.62.1.2023.253

### תקציר:

המחקר הזה מתייחס לנושא חשוב ביותר, שכן הוא שופך האור על סוגיית ההבדל בין הסגנון לבין הסטייליסטיקה, ובעניין זה אנו עוסקים במטאפורה בשפה העברית כדוגמה, מבחינת אופייה, מקורותיה ושיטותיה. ככה אנו מוצאים שהמטאפורה מגיעה ממקורות רבים, כגון האדם, בעלי חיים, עולם טבע וצמחים, ולכן המילה המושאלת מועסקת מתחום אחד למשנהו. דוגמאות מגוונות יושמו ממקורות שונים, על מנת להכיר את דרך הביטוי של התופעה הרטורית הזאת בשפה העברית. מילות

### ملخص:

يتناول هذا البحث موضوعاً مهماً جداً، حيث يلقى الضوء على موضوع الفرق بين الأسلوب والأسلوبية، وبهذا الصدد نتناول الاستعارة في اللغة العبرية بوصفها نموذجاً، من حيث ماهيتها ومصادرها وطرق التعبير فيها. حيث نجد بأن الاستعارة تأتي من مصادر عديدة، مثل الإنسان، الحيوان وعالم الطبيعة والنبات، فتوظف الكلمة المستعارة من حقل إلى حقل آخر. فقد تم تطبيق أمثلة متنوعة من مصادر مختلفة، لغرض معرفة طريقة التعبير عن هذه الظاهرة البلاغية في اللغة العبرية. الكلمات المفتاحية: الأسلوب - الأسلوبية - الاستعارة - اللغة العبرية.

### Abstract:

This research deals with a very important topic, as it sheds light on the issue of the difference between stylistics and stylistics, and in this regard, we deal with the metaphor in the Hebrew language as a model, in terms of its nature, sources and methods of expression in it. Where we find that the borrowing comes from many sources, such as man, animal, natural world and plants, so the borrowed word is employed from one field to another.

Various examples have been applied from different sources, in order to know the way of expressing this rhetorical phenomenon in the Hebrew language. **Keywords: style - stylistics - metaphor - Hebrew language.**

### הקדמה:

אין ספק שהסגנון תפס חלק חשוב מהתעניינותיהם של הקדמונים והמודרנים, הן מבחינת ההגדרה, והן מבחינת הסוגים או השיטות, ולכן הם התחילו להגדיר ולהסביר לנו. את המונח "סטייליסטיקה" הוא "סוג של המערכת והדרך שבה" (عبد القاهر الجرجاني، ص ٤٦٩)، לפי חאזם אל-קירטאגאני, המונח "סגנון" נקרא על "ההרמוניה במשמעויות", כן הוא מייצג צורת התנועה הקצבית של המשמעויות בדרך שבה הן עוקבות וממשיכות, אז הוא כולל "המשיכות, וההתאמה במעבר מצד אחד למשנהו, והפיכה מיעד אחד ליעד אחר". (حازم القرطاجني، ص ٣٦٤) ההגדרה המודרנית של השיטה קשורה ל-"אינפורמטיביות", לפיה כדי שכל תהליך תקשורת יושלם ויהפוך לשילוב, חייב להיות מוען, נמען ושיח, לכן, לא ניתן לחקור סגנון מבלי להיות מקושר למרכיבי התקשורת המורכבים מהמחבר, הקורא והטקסט,

דבר שהפך את המקורות הרולנטיים לסגנון מלאים בהגדרתו על פי האלמנטים הללו, ולא משנה כמה הגדרות יש לסטייליזציה, ניתן לייחס זאת לשלושת השיקולים הקודמים. היא ענף של השיעור הלשוני המודרני העוסק בהסבר מאפייני כתביו או אוצר מילים של סופר כלשהו, או הבחנה בין ז'אנר של ז'אנרים ספרותיים, או סוגים מסוימים של המשפטים והמבנים (محمد عبد الله جبر، ص ٦)

#### חשיבות המחקר:

חשיבות המחקר נובעת מכך שסוגיית ההבחנה בין הסגנון לבין הסטייליסטיקה היא קשה, שכן קיים בלבול בין שני המושגים, ולכן היה צורך לשקול ולדון בנושא זה ברמה הרטורית של השפה באמצעות יישום המטאפורה כדוגמה חשובה בעניין הזה.

#### מטרות המחקר:

מטרת המחקר היא להבהיר את ההבדל בין שני המושגים הסגנון והסטייליסטיקה על ידי יישום דוגמאות מסוימות בנושא המטאפורה בשפה העברית.

#### שיטת המחקר:

במחקר הזה הסתמכנו על השיטה התיאורית-האנליטית, תוך יישום של כמה דוגמאות מוכרות בשפה העברית, ממקורות שונים, לצורך הוכחת תופעה הלשונית-רטורית הזאת.

#### הסטייליסטיקה בעידן המודרני:

לפי המייסד הראשון שלה, צ'רלס פיילי: תורה העוסקת בחקר עובדות הביטוי בשפה טעונה ברגש המבטאת רגישות. יקובסון הגדיר אותה כחיפוש אחר מה שמבדיל את הדיבור האמנותי משאר רמות השיח, כשלב ראשון, ומכל שאר סוגי האמנויות האנושיות, כשלב שני. אחד החוקרים ניסה לשלב את ההגדרות הללו להגדרה אחת, אז הוא אמר: מכלול הנוסחאות הלשוניות הוא זה שמעשיר את האמירה ומעצים את השיח, וכתוצאה מכך את ההרחבה של הדובר וההשפעה על המאזין. לפיכך, מתברר לנו ההבדל בין הסגנון לסטייליסטיקה, שהם כדלקמן: הסגנון הוא תיאור של דיבור, בעוד שסטייליסטיקה היא מדע שיש לו יסודות, כללים והיקף, והוא הנחלת הערך האפקטיבי על מקום מיוחד בהקשר. באשר לסגנונות, זה חורג מהטקסט המנותח ששיטותיו מוכרות לביקורת של אותן שיטות המבוססות על אחת משיטות הביקורת הידועות, אך מה שנראה שההבדל ביניהן קטן מאוד ושהן נפגשות בהיבטים רבים.

#### יסודות הסטייליסטיקה:

##### א- בחירת הסגנון וההגייה

בחירת מילה או ביטוי קובעת במידה רבה את צורת המשפט, אופיו, סגנונו ומידת הגישה שלו לעתיד, והוא אחד העקרונות החשובים ביותר של הסטייליסטיקה מכיוון שהוא מבוסס על הניתוח. של הסגנון של היוצר, וזה אומר התהליך שהיוצר מבצע כשהוא משתמש במילה מבין שלל האלטרנטיבות בלקסיקון שלו, לכן השימוש במילה זו בין כל שאר המילים הוא מה שנקרא "בחירה" ויכול להיות שנקרא "החלפה" או "בחירה", כלומר, הוא החליף את המילה הקרובה אליה באחרת בגלל התאמתה לתפקיד ולמצב. (عبد السلام المسدي، ص ١٣٤) (محمد اللويحي، ص ٢٦)

דבר נוסף הקשור לעיקרון זה הוא מה שנקרא "ציר ההפצה" או "יחסי פניות" הוא נועד לארגן ולהפיץ את המילים הנבחרות לפי חוקי השפה וההתנהגות שהם מאפשרים, ותהליך זה הוא מה שיעקובסון קורא: הפלת ציר הבחירה על ציר ההפצה. כבר התברר לנו שתהליכי הבחירה או הבחירה ותהליך ציר החלוקה הם שני חלקי הנוחות בהתגבשות וניסוח הסגנון, ובלעדיהם המשמעות נופלת והסגנון אובד לשווא, ואין למשפט ולשפה צורה ברורה או תוכן בולט שדרכו נוכל להעניק לו את המאפיין של הרטוריקה והסגנון. (المصدر السابق، ص ٢٤٠)

##### ב- תזווה

זה נקרא "עקירה" או "סטייה" כפי שכינה זאת הערבים בעבר, או כפי שכינה זאת יעקובסון "האכזבה מהמתנה" (محمد اللويحي، ص ٢٣), ולעקרון זה יש חשיבות מיוחדת במדע הסגנונות עד שחלקם קראו לו "מדע הסטיות". (شكري عياد، ص ٣٧)

עקרון זה נובע מסיווג השפה לשני סוגים:

הסוג הראשון הוא שפה אידיאלית, נורמטיבית, סטריאוטיפית ויצירתית המנוגדת לדפוס הנורמטיבי הקודם.

המהפך הוא: הפרת הדפוס הסטנדרטי המקובל לסגנון חדש, לא מוכר על ידי ניצול יכולות השפה והאנרגיות הסמויות שלה.

ברור בביטוי זה תנאי השולט בהיפוך זה כדי שלא יחרוג מהגבול המקובל, שהוא שההיפוך הוא בגבולות המותרים על פי כללי הלשון, וכן עליו להיות. (محمد اللويحي، ص ٢٤)

על כן אנו רואים שנושא ההיפוך הוא רק מיומנות לשונית שאינה יכולה להיות זמינה לכולם, ככל שהדובר מכיר את מפתחות השפה וסודותיה, כך קיימת אפשרות לנסיגה, והיא תלויה גם בגורמים נוספים כגון מצב פסיכולוגי ומצב רוח של האדם המדבר, מצבו הפסיכולוגי לפעמים דוחף אותו לבחור מילים מסוימות, בין אם הן משמחות או עצובות, המצב דוחף לבחור את המילה ולכוון אותה למקום המתאים, כך שהתהליך מוגבל רק לאלו שיש להם את מושכות השפה לסטות מהגישה הנורמטיבית לשפה ולשים לב לגישה האחרת, שהיא סטייה או סטייה, כפי שכינה אותה בן ג'ני.

#### סוגי הסגנונות:

١- סגנון מילולי "רגשי":

כפי שצינו קודם לכן, הגורם הפסיכולוגי קובע ומכוון במידה רבה את ביטויי הדובר, והסטייליסטיקה המילולית כפי שהם נקראים, או כפי שאומרים, סטייליסטיקה אקספרסיבית פירושה אנרגיית הדיבור, הנושאת את רגשותיו ותחושותיו של הדובר, כפי שהדובר מנסה. לטעון את דבריו בכמות גדולה של קונטרסיות המראות את השפעתם על הנמען. שהיא תופעת העצמת הפונקציות בשירות המסומנים, כפי שיש המכנים זאת, ובאלי נחשב לחלוצה בכיוון זה. (محمد اللويحي، ص ٤٤).

#### ٢- הסגנון הקונסטרוקטיבי:

זוהי הרחבה של השקפותיו של דה סוסיר על הבחנה בין "שפה" ל"דיבור", כמו גם הרחבה של משנתו של פיילי על סטייליסטיקה אקספרסיבית תיאורית. הקונסטרוקטיביסטים התפתחו בהיבטים מסוימים ונמנעו מכמה היבטים של החסרונות של קודמיהם, שכן הם חוו את התנועה הספרותית (المصدر السابق، ص ٤٥), וכאן הניתוח הסגנוני נתון לפרשנות של היצירה כאורגניזם אורגני רגשי. (شفيع السيد، ص ١١٧)

#### ٣- הסגנון הכמותי או הסטטיסטי

מגמה זו עוסקת בכמות ובספירה של התופעות הלשוניות בטקסט ובונה את פסיקותיה על סמך תוצאות ספירה זו. אך אם מגמה זו היא ייחודית, הרי שהיא אינה ממלאת את הפן הספרותי של זכותה, שכן אין היא יכולה לתאר את אופייה המיוחד וייחודה של היצירה הספרותית, אלא מגמה זו הייתה משתפרת אילו הייתה משלימה לגישות סגנוניות אחרות. (سعد أبو الرضا، ص ١١٥) (محمد اللويحي، ص ٤٦) נותר שהגישה הסטטיסטית היא הדרך הקלה ביותר למי שמחפש דיוק מדעי ונמנע מסובייקטיביות בביקורת (محمد عبد المطلب، ١٩٩٤، ص ١٩٨). יש להשתמש בגישה זו כאמצעי להוכחה והסקת אובייקטיביות של המבקר, כלומר לאחר שנעסוק בטקסט עם גישות אחרות המדגישות היבטים של מצוינות בטקסט.

#### ٤- סגנון התזוזה

הוא מבוסס על עקרון הסטייה של השפה הסגנונית מהשפה הרגילה, והסגנון מוגדר כחריגה מהסטנדרט המקובל. הם סבורים שהסגנון הטוב הוא זה החורג משפת המקור ומדרכו הרגילה, למרות השוני ביניהם במידת הסטייה והתזוזה הזו, חלקם קוראים לחרוג מכל כללי השפה; כך יישמו אנשי הסגנון הטוב סוטה מהשפה המקורית המודרנית בספרותם, והמתונים מביניהם אומרים שהעקירה היא בגבולות כללי השפה; היכן שיצירתיות מתרחשת בדרכים חדשות שאחרים התעלמו מהן, אך היא אינה מפרה את כללי השפה, כלומר התחביר. (محمد عبد المطلب، ص ٢٦٨) קוהמין קורא לזה "הפרה", שכן היוצר מסתמך על היצירתיות שלו כדי לחדור ולהפר את הרמה האידיאלית של השפה. (محمد اللويحي، ص ٤٨)

#### 5- הסגנון הספרותי

הוא עוסק בחקר הסגנון הספרותי על שני חלקיו, אם מבחינת צורה ואם מבחינת תוכן, ובעלי מגמה זו מבקשים לגלות את תפקידה האמנותי של שפת הטקסט הספרותי, דרך השילוב בין הספרות האסתטית. היבט שהמבקר דואג לו, וההיבט הלשוני התיאורי. וזה מה שמבדיל מגמה זו מהמגמה הלשונית שאינה דואגת למשמעות אלא בצורה ובניסוח. (المصدر السابق، ص ٤٩)

#### ٦- שיטת ההשפעה

מיקוד מגמה זו בנמען ומדידת השפעות הטקסט עליו באמצעות תגובותיו, שכן לנמען הזכות להרחיב את הקונטרסיות של הטקסט באמצעות ניסיונו. (منذر عياش، ٢٠٠٢)

מן האמור לעיל ברור שיש חשיבות רבה לנוכחות הנמען בסטייליסטיקה, כי הוא זה שמעניק חיים לטקסט וקובע את דיוקו ואת אמות המידה האינטלקטואליות שלו במסר שיועבר, בניגוד לרטוריקה, הרואה בפורום חלק מצומצם בלימוד הרטורי, בשל ריבוי התחנות, שכן הוא אחד מעמודי התווך של התהליך הרטורי, אך למרות זאת, יש הכרח בקיומו; הסגנון מסתכל על הטקסט כמכלול משולב עם הקונטרסיות וההשלכות שלו, בניגוד לרטוריקה המפרידה בין הצורה לתוכן ביצירה הספרותית, שכן המילים או הצורה הן הדימוי של היצירה הספרותית והתוכן, כלומר המשמעות היא המושג המיועד שלו. לאחר בירור נקודות ההתכנסות בין רטוריקה לסטייליסטיקה, אנו מבהירים את נקודות המחלוקת, שבה נמצא נקודת הבדל חשובה ביניהן, והיא שהרטוריקה קובעת את אמות המידה שלה ולאחר מכן מבקשת מהכותב לדבוק בסטנדרטים אלו, כקיומם. מקדים את קיומו של הטקסט, בניגוד לסטייליסטיקה, העוסקת בטקסט לאחר הפקתו, מנתחת אותו ומדגישה את האסתטיקה שבתוכו. על סמך האמור ניתן לומר שהיחס בין רטוריקה לסגנון הוא בו-זמנית, שכן הסגנון הוא הפיתוח והיורש הלגיטימי של הרטוריקה העתיקה, והקישור בין השיעור הרטורי הישן לשיעור הסגנוני מאשר את תקפותו של העתיק. רטוריקה לבצע משימה קריטית לא פחות חשובה מהמחקר הסגנוני, אבל זה עם כמה שינויים מה שנותן לכלי הרטוריקה יכולת אנליטית שיכולה להתמודד עם משטחים ועומקים. לאחר בירור נקודות ההתכנסות בין רטוריקה לסגנון, אנו מבהירים את נקודות המחלוקת, שבה נמצא נקודת הבדל חשובה ביניהן, והיא שהרטוריקה קובעת את אמות המידה שלה, ולאחר מכן מבקשים מהכותב להקפיד על אמות המידה הללו, כפי שהן. הקיום קודם לקיום הטקסט, בשונה מהסטייליסטיקה, העוסקת בטקסט לאחר הפקתו, מנתחת אותו ומדגישה את האסתטיקה שבתוכו. על סמך האמור ניתן לומר שהיחס בין רטוריקה לסגנון הוא בו-זמנית, שכן הסגנון הוא הפיתוח והיורש הלגיטימי של הרטוריקה העתיקה, והקישור בין השיעור הרטורי הקדום לשיעור הסגנוני מאשר את תקפותו של העתיק. רטוריקה לבצע משימה קריטית שהיא לא פחות חשובה מהמחקר הסגנוני, אבל זה עם פרוצדורה כמה שינויים שנותנים לכלי רטוריקה יכולת אנליטית שיכולה להתמודד עם משטחים ועומקים. מסקנת היחס בין רטוריקה לסגנון היא שעם כניסת הרטוריקה לעידן המדע, עליה להסתמך על עמודי התווך שלה,

לא לסתור אותה, ובכך לזנוח את האופי הנורמטיבי המורכב, לפנות לתיאור שפת הספרות וצורותיה. וכך הופך המחקר הסגנוני למבוא ההכרחי למחקר רטורי מודרני התלוי תמיד בתוצאות מדעיות מאורגנות, ובטיעונים הוליסטיים ומקיפים יותר. (صلاح فضل, ١٩٩٢, ص ١١, ١١٢)

#### בין הסטייליסטיקה לבין הרטוריקה:

יש היבטים רבים של הסכמה בין תורת הסטייליסטיקה לתורת הרטוריקה, שכן ישנם הבדלים, ואולי העמידה על הבדלים אלו מראה לנו את מידת היחס והקשר בין השניים.

נקודת ההתכנסות החשובה ביותר בין הרטוריקה לסטייליסטיקה היא הטקסט הספרותי. שתיהם עוסקות בניתוח הטקסט הספרותי ובהבהרת האסתטיקה שלו כך שנוכל לומר שהסטייליסטיקה היא היורשת הלגיטימית של הרטוריקה. פרו (fero) מדגיש דואליות זו בהתאמה בין התחום של עבודה סגנונית ותוכן חשיבה רטורית עתיקה. הוא ציין שהנושא של שתי התורות הוא "אמנות הכתיבה ואמנות הקומפוזיציה, אמנות הדיבור ואמנות הספרות." (منذر عياش, ٢٠٠٢) הרטוריקה והסטייליסטיקה מתלכדות מבחינת המושג, שכן המושג סגנוני משמעו התאמת דיבורו של הנמען לגורל שומעיו, ולכך קראו חוקרי הרטוריקה בהתאמת הנאום למצב המתאים. מן האמור לעיל ברור שיש חשיבות רבה לנוכחות הנמען בסטייליסטיקה, כי הוא זה שמעניק חיים לטקסט וקובע את דיוקו ואת הקרטוריונים המחשביים שלו במסר שיועבר, בניגוד לרטוריקה, הרואה בנמען חלק מצומצם במחקר הרטורי, שכן הוא אחד מעמודי התווך של התהליך הרטורי, אך למרות זאת, יש הכרח בקיומו, הסטייליסטיקה מסתכלת על הטקסט כמכלול משולב עם הקונוטציות וההשלכות שלו, בניגוד לרטוריקה המפרידה בין הצורה לתוכן ביצירה הספרותית, שכן המילים או הצורה הן הדימוי של היצירה הספרותית והתוכן, כלומר המשמעות היא המושג המיועד שלו. לאחר ברור נקודות ההתכנסות בין הרטוריקה לסטייליסטיקה, אנו מבהירים את נקודות המחלוקת, שבה נמצא נקודת הבדל חשובה ביניהן, והיא שהרטוריקה קובעת את הקרטוריונים שלה ולאחר מכן מבקשת מהמוען לדבוק באלו, קיומם מקדים את קיומו של הטקסט, בניגוד לסטייליסטיקה, העוסקת בטקסט לאחר הפקתו, מנתחת אותו ומדגישה את האסתטיקה שבתוכו. על סמך האמור ניתן לומר שהיחס בין הרטוריקה לסטייליסטיקה הוא בו-זמנית, שכן הסטייליסטיקה היא הפיתוח והיורש הלגיטימי של הרטוריקה העתיקה, והקשר בין המחקר הרטורי הישן למחקר הסטייליסטיקטי מאשר את תקפותה של הרטוריקה העתיקה לבצע משימה קריטית לא פחות חשובה מהמחקר הסטייליסטיקטי, אבל זה עם כמה שינויים מה שנותן לכלי הרטוריקה יכולת אנליטית שיכולה להתמודד עם השטח ועומק. המסקנה של היחס בין הרטוריקה לסטייליסטיקה היא שעם כניסת הרטוריקה לעידן המדע עליה להסתמך על עמודי התווך שלה, לא לסתור אותה, ובכך לזנוח את האופי הנורמטיבי המורכב, לפנות לתיאור שפת הספרות וצורותיה. וכך הופך המחקר הסטייליסטיקטי למבוא ההכרחי למחקר הרטורי המודרני התלוי תמיד בתוצאות מדעיות מאורגנות, ובאמירות הוליסטיות ומקיפות יותר. (المصدر السابق, صلاح فضل, ص ١١, ١١٢)

#### המטפורה:

היא אחד האמצעים הפיגורטיביים החשובים ביותר, שהוגדרה על ידי בלשנים, פילוסופים ופסיכולוגים הגדרות רבות ושונות. "המטפורה היא אמצע פיגורטיבי שהורה על השוואה בין שתי ישויות שאינן דומות. היא אינה כדימוי, שבו ההשוואה תהיה ישירה על ידי מילות הדימוי כגון "כמו, כאילו... וכדומה". כשמילים משמשות בצורה מטפורית, אזי התהליך הוא העברה משדה סמנטי אחד או תחום מסוים אל תחום או שדה סמנטי אחר על בסיס "הדמיון" שבין שני התחומים או שני השדות הסמנטיים האלה. כגון: "העבר הוא ארץ נוכרייה" במקרה זה, הועברו המאפיינים של התחום "ארץ נוכרייה" אל התחום האחר "העבר". (Abbood and Mustafa, 2014: 278). (ר'וואן מג'יד רשיד, 2015, עמ' 10)

#### סוגי המטפורה:

כל החוקרים שעסקו במעטקי המשמעות שמו לבם לכך שהמעטק המטפורי הוא הנפוץ ביותר מביניהם. מטפורות נפוצות בכל הלשונויות, והן אמצעי יצירתי בעל עוצמה למילוי חסרים מילוניים, ליצירת נרדפות ורב-משמעות, להתחדשות לשונית ועוד. על פי חילוק אולמן (Ullmann), המטפורה היא מעטק הנשען על דמיון בין מסומנים. שמשמעותה "להעביר למקום אחר". המנגנון היוצר (metapherein) מקורה במילה היוונית משמעות מטפורית הוא אכן מנגנון של העברה, בדרך כלל העברה של מילה משדה סמנטי אחד לשדה סמנטי אחר. בעבר נתפס מנגנון זה כמנגנון פשוט הכולל שלושה מרכיבים: שני מסומנים והדמיון ביניהם. המרכיב הראשון הוא הדבר שעליו אנו מדברים, שאותו אנו רוצים לתאר. המרכיב השני הוא דבר אחר, שאליו אנחנו משווים את הראשון. המרכיב השלישי – הדמיון בין המרכיב הראשון לשני – הוא הרקע המשותף אשר מאפשר את הקישור.

למשל את הביטוי "ראש ההר". אנו משתמשים בביטוי זה כשאנו רוצים לציין את החלק הגבוה ביותר של ההר. כלומר, כדי לתאר אובייקט מסוים מן השדה הסמנטי של צורות הקרקע אנו משתמשים במילה ראש מן השדה הסמנטי של חלקי הגוף, ומעבירים אותה לשדה סמנטי חדש. העברה זו מתאפשרת על יסוד דמיון שזיהינו בין שני התחומים-מבנה ההר ומבנה גוף האדם. שניהם גופים תלת-ממדיים המתנשאים לגובה, ולשניהם חלק עליון, אם כי בגוף האדם זהו חלק שקל יותר לזיהוי ולהבחנה מן החלקים האחרים, לדוגמה:

"על ראש ההר הכי גבוה בעולם יושב אני"

ומנצח את עצמי במשחקים של כאילו.

אני יודע שזה לא כמו המשחק האמיתי

העובדה שמדובר כאן בדמיון חלקי בלבד מצביעה על כך שהמנגנון המטפורי אינו נשען בהכרח על דמיון ממשי, אובייקטיבי, אלא על דמיון שנמצא במוחו של הדובר. הדובר, המזהה או תופס דמיון כלשהו בין מסומנים משני תחומים שונים, יכול לבצע העברה מטפורית ובדרך זו ליצור משמעות חדשה. לעתים המשמעויות רחוקות מאוד ונדרש מאמץ רב כדי למצוא את המחבר בין המסומנים. מכאן הביקורת שהתעוררה על תורת הדמיון כהסבר כללי וגורף לתופעת המטפורה.

יש המתרגמים את המונח מטפורה לעברית במונח השאלה או משמעות מושאלת. במילים אחרות, האדם המשתמש במטפורה שואל מילה מסוימת משדה אחד ומשתמש בה בשדה אחר במשמעות "מושאלת". תרגום כזה תואם את התפיסה הרטורית-סגנונית של המטפורה, שהרי השאלה היא העברה זמנית של בעלות: נתינת דבר באופן זמני מתוך כוונה לקבלו בחזרה. אולם אם אנו עוסקים במעתק של קבע, אין המונח השאלה תואם את התופעה. לפיכך נוסיף ונשתמש במונח הבינלאומי מטפורה.

הגישה הקלאסית ראתה במטפורות המילוניות מילים שהחלו את דרכן כשימוש חורג, חדשני ובעל עוצמה רטורית בפי דובר מסוים – סופר או משורר, מנהיג או אישיות ציבורית אחרת, ואפילו דמות אנונימית. אולם כאשר שימוש זה השתגר והפך לנחלת הכלל הפיגורטיביות שלו נשחקה בהדרגה, וכוחו הרטורי הלך ואבד. אט אט הוא הפך לחלק מאוצר המילים המשותף לדוברים, שחדלו לתפוס אותו כשימוש חורג ולא חשו עוד בצורניות שבו. הצירוף ראש הדר הוא כזה. דוגמות נוספות הן בניין (של הפועל), "כדור" (של רובה), "שורש" (במתמטיקה), "דרך חיים", "שדה ראייה", "גלי קול", "גלי עלייה", "צלע המשולש", "חוליית מחבלים", "רץ לבחירות". במקרים אחרים אפשר עדיין לחוש מידה מסוימת של ציוריות: נעלי סירה, לזרוע בהלה, לתקוף את הנושא, קיצוץ תקציבי, מסך עשן. הגישה הקלאסית מסבירה גם מדוע הסלנג שופע מטפורות, שכן אחד ממאפייניו של הסלנג הוא השאיפה לחידוש ולעוצמת הבעה. לביטויים כגון ראש הדר או דרך חיים יש שקוראים "מטפורה קפואה" או "מטפורה שחוקה", ואפילו "מטפורה מתה". אחרים רואים בביטויים אלה כינויים מיושנים ואף מטעים, בעיקר משום שתפיסות חדשות יותר רואות במטפורה בכללותה (ומכאן גם במטפורה המילונית) יסוד חי ומפרה בתחומים רבים של החשיבה האנושית, לרבות. (החשיבה המדעית). (זהר לבנת, יסודות תורת המשמעות, 2014, עמ' 208-209).

"את ההוא לצד לקח / ושלף את האקדח / שירה עליו כדור אחד בתחת." (המגפיים של ברוך, מאת דני סנדרסון)

"שתי דרכים לפנינו : דרך החיים ודרך המות." (אחד העם, דרך החיים)

"בעקבות גלי עלייה אלו גדלה האוכלוסייה היהודית בארץ ישראל בשנים 1922-1939 פי שלושה" (קציעה אביאלי-טביאן, עמ' 183).

"שמועות על מנהרות, חוליית מחבלים ורקטות: כך נראתה הפאניקה בעקבות האיפול" (15.03.23 [www.ynet.co.il/news](http://www.ynet.co.il/news))

"בדיקת שדה הראייה מבוצעת לרוב על ידי טכנאי שדות ראייה שהוכשר לתפקיד זה." ([www.glaucoma.co.il/glaucoma/diagnosis/visual-field](http://www.glaucoma.co.il/glaucoma/diagnosis/visual-field))

תחום מקור המילה במטפורה:

2 – האדם: העברה מתחום האדם לתחומים אחרים. מטפורות כאלה מכונות מטפורות אנתרופומורפיות. נפוצות מאוד מטפורות שיוצרות הקבלה בין אובייקטים שונים לאיברי גוף: ראש הוועדה, רגל השולחן, לב הים או לב העניין, צוואר הבקבוק, הבטן הרכה, עורק תחבורה, ריאה ירוקה, ביצת עין, צלע הדר, לשון ים, חיק הטבע, זרועות הביטחון, פיקוד העורף. ההתמקדות בגוף האדם והתייחסות אל עולם המציאות כולו כאל הֶרְחָבָה שלו היא תופעה קוגניטיבית מרכזית בעיני אנשי הסמנטיקה הקוגניטיבית, (שם: עמ' 211), לדוגמה:

"הצגה של תיאטרון ארצי לילדים ונוער הצגה מוסיקלית, מצחיקה ומרגשת לגילאי 3-9 בהשראת סיפור שכתב גלעד שליט בילדותו" ([www.mazkeretb.org.il/](http://www.mazkeretb.org.il/)) "איפה צוואר הבקבוק בארגון שלך?" ([www.haaretz.co.il/misc/2007-03-05](http://www.haaretz.co.il/misc/2007-03-05))

"הטריק הסודי שיסייע לכם להכין ביצת עין בצורה מושלמת" ([food.walla.co.il/item/28/04/2022](http://food.walla.co.il/item/28/04/2022))

"בן גביר: "יש מי שמתבלבלים למי כפופות זרועות הביטחון בישראל"" (21/03/2023 [www.maariv.co.il/news/politics/](http://www.maariv.co.il/news/politics/))

2 – בעלי חיים: שימוש בשמות בעלי חיים כדי לכנות בני אדם בעלי תכונות מסוימות: חזיר, חמור, שועל, אריה, נחש, תולעת, שפן, פשפש, עלוקה, קרציה, סוס עבודה, פרהרבעה. אפשר להוסיף לכאן גם את המונחים יונה ונץ לציון עמדות פוליטיות, (שם) לדוגמה: "הסלקט הוכיחה את עצמה להיות סוס עבודה אמין."

"לא זו בלבד שתכניתה המדינית הייתה מבוססת על עקרונות תכנית אלון בהתאמה למציאות שנות התשעים, אלא שהיא ביטאה את תפיסת העולם המורכבת שאיננה נעה לקצוות האוטומטיים, לחלוקה האוטומטית של ימין ושמאל, ניצים ויונים, אלא יוצאת מחוץ לקופסה ומחפשת פתרונות מורכבים יותר, המנסים לענות על מגוון של אתגרים ובעיות, להבדיל מן הפתרונות הפשטניים של הכול או לא כלום." ([mida.org.il/2016/09/09/](http://mida.org.il/2016/09/09/))

3 – עולם הטבע והצומח: תחומים אלה תורמים אף הם מטפורות רבות ללשונו: שורש הבעיה, תורת הגזע, גרעין, ענף תכנון ובקרה, ניצני התאוששות, תחזית הצמיחה של החברה, פריחה של מסעדות תאילנדיות, המאמצים הניבו פרי, פרח טיס, אופנאי צמרת, מבול של מכתבים, סערת רגשות, גלי קול, זרם חשמלי, טפטוף של נרשמים, הבורסה בשפל, (שם), לדוגמה:

"גלי קול יכולים לבטל גלי קול אחרים - אבל מאיפה אנחנו יודעים את זה?" (19.06.22 [www.hidabroot.org/](http://www.hidabroot.org/))

"סערת רגשות גדולה אחזה בה בעת הפגישה אתו"

"סערת רגשות מטורפת/ משתוללת בתוך הנשמה/ ואליך אותי היא סוחפת/ אבודה במחול של הזמן/ רק איתך זה קורה בכל פעם/ זולגות בי דמעות של שמחה/ מתכרבלת בכ ויודעת להפר את השקט שלך" (סערת רגשות - יוסי גיספן / shironet.mako.co.il)

4 - במקרים מסוימים אנו משתמשים במילה במשמעותה המטפורית רק בתוך הקשר מצומצם, כלומר רק כשהיא מצטרפת למילה או לקבוצת מילים מסוימת. למשל, אנו מכירים את הביטוי "חוט המחשבה"; המילה חוט משמשת כאן באופן מטפורי במשמעות "רצף". המילה חוט יכולה לשמש במשמעות מטפורית זו גם בצירופים כגון "חוט הדיון", "חוט הסיפור", "חוט האירועים", "חוט הטיעון" ועוד. אולם כל הצירופים הללו שונים באופיים מהצירוף "חוט המחשבה". כאן השימוש המטפורי כבר התקבל כחלק מן הלשון, ולכן לא ייתפס כחריג או כחדשני, ואילו במקרים האחרים מדובר בצירוף לא רגיל, שהפיגורטיביות שלו תבלוט מיד. דוגמות אחרות הן הצירופים "שושנת הרוחות", "עורק תחבורה", "אילן יוחסין", "עסקת חבילה" ו"תולעת ספרים". בתוך הצירופים האלה מצוי רכיב אחד המשמש במשמעות מטפורית, והוא המעניק ציוריות מסוימת לצירוף כולו.

צירופים כמו אלה שראינו למעלה מכונים צירופים כבולים. צירוף כבול, בניגוד לצירוף חופשי, הוא רצף של שתי מילים או יותר הנוטות להופיע יחד, בצמוד זו לזו ובסדר קבוע. בשל שכיחות הופעתן יחד אפשר בדרך כלל להשלים את מרכיבי הצירוף על סמך חלק ממנו בדרגה גבוהה של סבירות. למשל, אם נשמע את המילים "שוחה נגד", \_\_\_\_\_ נוכל בקלות להשלים את שם העצם "הזרם"; ואת הצירוף "נכסי צאן" \_\_\_\_\_ נדע להשלים באמצעות המילה "ברזל". בצירופים כבולים רבים יש מרכיב מטפורי, כלומר לפחות לאחת המילים בצירוף יש משמעות מטפורית. (שם: עמ' 211-212)

דוגמאות:

"לא פלא שיש לו ידע נרחב כל כך, עודו ילד היה תולעת ספרים."

"התלמיד שמפריע כל הזמן במהלך השיעור קטע למורה את חוט המחשבה והוא לא זכר מה רצה להגיד."

"כביש 65 - ואדי ערה הוא עורק תחבורה מרכזי המחבר בין מישור החוף ממחלף קיסריה בדרום, עבור לנחל עירון-ואדי ערה, צומת מגידו, כביש הסרגל, כביש עוקף עפולה וממשיך בכיוון צפון מזרח לגליל התחתון ולצפון המדינה. הכביש נחשב לאחד העמוסים באזור והוא פקוק מאוד במשך שעות רבות ביממה." (emek.mynet.co.il/local\_news/article/byfdmsson) (25.06.23)

"שושנת הרוחות היא תרשים המראה את כיווני רוחות השמים: צפון, דרום, מזרח ומערב" (www.vaad-katzir.org.il/ ) (30/01/2021)

"האם ריקל, מוצאה ממשפחת רבנים מפורסמת שאילן היוחסין שלה, שורשיו מגיעים עד רש"י מצד אחד ועד המהר"ל מפראג ור' יהודה החסיד מצד שני"

"יש תרבויות בהן אמינותו של פוליטיקאי היא נכס צאן ברזל שאין בלתי, אחרות מבכרות מאזן רווחים נאה"

"הדגים ששוחים נגד הזרם:

עמיר בלבן בילה לילה שלם על גדות הירדן ההררי בשביל להביא לנו את התמונות של דגים נון-קונפורמיסטיים"

"מציאת עבודה ראשונה היא כמו שחייה נגד הזרם." (www.mako.co.il/news/10-8-5)

מסקנות המחקר:

ראשית: החלק הראשון של המחקר

1- הסטייליסטיקה היא התפתחות לסגנון שהיה אצל דה-סוססור, על כן תורת הסגנון היא מונח נרדף לסטייליסטיקה, אם כי כמה חוקרים עשו הבדל קל ביניהם.

2- הרטוריקה אינה יכולה לסתור עם סגנון, אלא משלימה ותומכת זו בזו.

3- ריבוי הגישות הסגנוניות היה תוצאה של הסתכלות שונה על התורה הזאת, חלקן מסתכלות מזווית היוצר, וחלקן מסתכלות מנקודת מבטו של הנמען.

4- המטפורה היא חלק בלתי נפרד מתורת הסגנון, אלא היא אחת מהאמנויות שלה ומשלימותיה.

5- כדי לחלץ את מידת הצורך הקבוע של השפה העברית למקביליה משפות אחרות בשל דלותה הלשונית, בין אם מבחינת המבנה המילולי, ואם במבנה המשפט עצמו, אז החלה העברית לחלץ ולחלץ. התופעות משפות אחרות, בין אם הן מאחיותיהן השמיות, או ממין אירופאי אחר.

6- החסיד של השפה העברית לאורך תולדותיה עשוי למצוא חלק קטן מהשפעתה על שפות אחרות, או במילים אחרות, שהעברית תמיד הושאלה והושפעה יותר ממה שהיא משאילה ומשפיעה על מקבילותיה משפות אחרות.

7- השפה העברית נחשבת לשפה המפותחת ביותר בעולם ומקבלת תופעות לשוניות אחרות, והמילון העברי המודרני נחשב לעזר הקולט מילים מודרניות רבות משפות אחרות, או מהעברית עצמה היוצר ביטויים יומיומיים ושימושיים לשוניים לפי השפה העברית. הצרכים היומיומיים של השפה, שכן המילון העברי חסר מונחים רבים המקנים לו די לשוני.

המקורות העבריים:

- 1- זהר לבנת, יסודות תורת המשמעות: סמנטיקה ופרגמטיקה, כרך א, בית ההוצאה לאור של האוניברסיטה הפתוחה, רעננה, 2014.
- 2- קציעה אביאלי-טביביאן, מסע אל העבר: העולם המודרני במשבר 1870 – 1939, תל אביב, מט"ח, תשע"א – 2011.
- 3- ר'זוואן מג'יד רשיד, הפונקציה של המטפורה בדיסקורס הפוליטי הישראלי יוסי שריד לדוגמה, תיזת דוקטורט לא מפורסמת, פקולטת השפות-אוניברסיטת בגדאד, 2015.

המקורות הערביים:

- 1- د. سعد أبو الرضا، النقد الأدبي الحديث، الهيئة المصرية للكتاب، ١٩٨٠.
- 2- عبد القاهر الجرجاني، دلائل الإعجاز، قراءة وتعليق: محمود شاكر، مكتبة الخانجي ومطبعة المدني، القاهرة، ١٤٠٤ هـ.
- 3- أبي محمد عبد الله بن مسلم بن قتيبة، تأويل مشكل القرآن، تحقيق: إبراهيم شمس الدين، دار الكتب العلمية، ٢٠٠٧/٠٥/٣١.
- 4- د. شفيع السيد، الاتجاه الأسلوبي في النقد، دار الفكر العربي.
- 5- د. صلاح فضل، بلاغة الخطاب وعلم النص، عالم المعرفة ط١، ١٩٩٢.
- 6- شكري محمد عياد، اللغة والابداع - مبادئ علم الأسلوب العربي، انترناشيونال برس، القاهرة، ١٩٨٨.
- 7- حازم القرطاجني، منهاج البلغاء وسراج الأدباء، تقديم وتحقيق: محمد الحبيب بن خوجة، دار الغرب الإسلامي، بيروت، ط٢، ١٩٨١م.
- 8- محمد اللويحي، الأسلوب والأسلوبية، الهيئة المصرية العامة للكتاب، ١٩٩٥.
- 9- د. عبد السلام المسدي، الأسلوبية والأسلوب، الدار العربية للكتاب، ط٣، ١٩٨٢م، تونس.
- 10- منذر عياشي، الأسلوبية وتحليل الخطاب، مركز الأنماء الحضاري، ٢٠٠٢.
- 11- محمد عبد المطلب، البلاغة والأسلوبية، مكتبة لبنان، ط١، ١٩٩٤.

מקורות האנטרנט

- 1- [www.mako.co.il/news/10-8-5](http://www.mako.co.il/news/10-8-5)
- 2- [emek.mynet.co.il/local\\_news/article/byfdmsson](http://emek.mynet.co.il/local_news/article/byfdmsson) 25.06.23
- 3- [www.vaad-katzir.org.il/](http://www.vaad-katzir.org.il/) 30/01/2021
- 4- [shironet.mako.co.il/](http://shironet.mako.co.il/) סערת רגשות - יוסי גיספן
- 5- [www.hidabroot.org/19.06.22](http://www.hidabroot.org/19.06.22)
- 6- [mida.org.il/2016/09/09](http://mida.org.il/2016/09/09)
- 7- [www.maariv.co.il/news/politics/](http://www.maariv.co.il/news/politics/) 21/03/2023
- 8- [food.walla.co.il/item/28/04/2022](http://food.walla.co.il/item/28/04/2022)
- 9- [www.haaretz.co.il/misc/2007-03-05](http://www.haaretz.co.il/misc/2007-03-05)
- 10- [www.mazkeretb.org.il/](http://www.mazkeretb.org.il/)
- 11- [www.glaucoma.co.il/glaucoma/diagnosis/visual-field](http://www.glaucoma.co.il/glaucoma/diagnosis/visual-field)
- 12- [www.ynet.co.il/news](http://www.ynet.co.il/news) 15.03.23